

Hooligans a sociální prevence

ŠVERĚPA, M. Hooligans a sociální prevence. in *Sociální politika*, číslo 6/2002. in *Éthum*, číslo 43/2005

Ani Železná opona nezabránila tomu, aby do Československa počátkem osmdesátých let minulého století pronikl nový sociální jev, v západní Evropě známý již dobré tři desítky let - fotbalové násilí. Bezprostřední reakcí veřejnosti i oficiálních činitelů bylo jednak zděšení, jednak volání po tuhé represí. Uplynula hodná řádka let - a situace je stále stejná. Jediné, co se vyvíjí, jsou statistická data dokumentující násilnosti spojené s fotbalem. Rostou.

Fotbalové násilí je jednou z forem deviantního chování mládeže. Jako existují mezi určitou částí mladých lidí narkomani či zloději, jsou mezi nimi také pachatelé fotbalového násilí. Jde o skupiny (převážně) mladých lidí, kteří jsou v souvislosti s fotbalem připraveni použít násilí a také násilí používají. Jejich typy chování sahají od výtržností až po páchání trestných činů.⁸⁾

Nositelé tohoto chování se nazývají fotbaloví hooligans. U nás jim poněkud eufemisticky říkáme vlajkonoši. Fotbaloví hooligans vytváří subkulturu, která se vymezuje vůči ostatním divákům i celé společnosti. Mají vlastní vzorce chování a způsoby komunikace, z nichž mnohé jsou značně ritualizované. V posledních letech rozšiřují oblast svého působení (v důsledku represivních opatření) ze stadiónů přímo do ulic. Významným prostředkem komunikace se pro ně stal internet, jehož využívají k prezentaci svých akcí (fotografie, popisy výjezdů, novinové články), ale také k jisté koordinaci svých aktivit.

K subkultuře hooligans a fotbalovému násilí patří vlastně v celé Evropě rasistické postoje. Rasistická subkultura skinheads leckde nerozlišitelně prolíná subkulturu hooligans. Prostředí fotbalových stadiónů a zdejší způsoby interakcí vyhovují pravicově extrémním hnutím s jejich důrazem na skupinovou identitu, masové akce, způsoby propagace atd.²⁾ Jistě ne nevýznamným faktorem jest již samotná podstata fandovství, která vzniká striktním přimknutím k jedné z mnoha skupin (klubů) a odmítáním, jenž přechází až do nepřátelství, ostatních.

Dále je fotbalové násilí často spojováno s užíváním alkoholu. Mezi první opatření proti fotbalovému násilí proto patřil zákaz konzumace alkoholových nápojů v hledišti. Argumentuje se přitom tím, že většina zadržovaných fotbalových násilníků byla pod vlivem alkoholu a že alkohol zvyšuje agresivitu. Avšak jestliže konzumace alkoholu patří mezi běžné vzorce chování fotbalového diváka (k pořádnému fotbalu přece patří párek a pivo), pak nást ot nemůže nijak překvapit.

Vezměme jakýkoli jiný vzorek fotbalových diváků - i mezi nimi bude s velkou pravděpodobností většina "pod vlivem." Hooligans se od nich v tomto ohledu liší možná mírou intoxikace - a pak tím, že se dopouštějí násilí. Williams uvádí příklad z evropského šampionátu 1988 v Německu, kdy mnoho příznivců z Dánska a Irska popíjelo během turnaje opravdu silně, téměř žádný z nich ovšem nebyl zapojen do násilností. Hooligans volí agresivní způsoby chování, ať už jsou pod vlivem alkoholu, či nikoli, konstatuje Williams.¹⁰⁾

Za zvážení také stojí vedlejší efekty zákazu užívání alkoholu během utkání. Patří mezi ně především jasná tendence fanoušků nahrazovat alkohol jinou drogou (marihuanou, LSD). Další nezanedbatelný důsledek je mocnější užívání alkoholu před a hlavně po utkání. Tím ovšem znatelně narůstají další rizika, např. přenos násilností do ulic měst či zavinění dopravních nehod pod vlivem alkoholu.²⁾

Stejně staré jako fotbalové násilí jsou i pokusy o jeho vymýcení. Projevovaly se a projevují nejrůznějšími formami. K nejčastějším patří výše zmiňované zákazy konzumace alkoholu v hledištích, zákazy vstupu na stadión podnapilým osobám a lidem, kteří se dříve dopustili výtržností. Výraznou roli zde zastává policie, jež se za pomoci technických (bariéry, oddělené sektory) a dalších opatření snaží od sebe oddělit "slušné diváky" a hooligans, a zejména hools obou utkávajících se celků. Na potírání fotbalového násilí jsou vynakládány obrovské finanční částky (v Česku deset miliónů pouze za mzdy policistů asistujících ligovým utkáním v jedné sezóně³⁾). Policie jim věnuje mimořádnou pozornost, zařadila

Milan Šveřpa: Hooligans a sociální prevence

<http://socialnirevue.cz/sverepa>

hooligans mezi extremistické skupiny, nasazuje mezi ně tajné policisty (někde jsou "tajní" pouze oficiálně, fanoušci jejich roli dobře znají). Fotbalové kluby utrácí milióny za úpravy stadiónů, jejichž jedním z cílů je právě segregovat hools od zbytku diváků, znesnadnit jim jejich počínání. Přesto deliktů spojených s fotbalovými utkáními v Česku stále přibývá³⁾.

Jedním z možných důvodů neúspěšnosti současného modelu zvládnání fotbalového násilí může být právě jeho jednostranné zaměření na represí. Jak ukazují zkušenosti z ostatních zemí (např. Anglie, Německo, Belgie), restriktivní přístup sám o sobě nic neřeší. Jeho maximálním úspěchem je vytlačení násilníků ze stadiónů - jenže oni se začnou realizovat v ulicích měst. A zvládat jejich chování zde je mnohem těžší.

Tak jako u ostatních forem delikventního jednání mládeže, i v přístupu k fotbalovému násilí je nutné volit vyvážený přístup. Jak represí, tak i prevencí. Sociální prevence tvoří nedílnou součást Národní koncepce sportu a bezpečnosti v SRN⁸⁾. Německý model zvládnání fotbalového násilí inspiroval většinu ostatních evropských zemí. Dnes už snad jen v Anglii (a jí inspirované Itálii) uplatňují striktně represivní model zvládnání fotbalového násilí. ²⁾

Anglický model je považován za velmi moderní, zejména díky uplatňování principu stewardingu, tedy posilování role pořadatelské služby na úkor policie, a také odstranění plotů a zdí ze stadiónů. Přítomnost policistů na stadiónu, jakož i instalace zdí a nepřekonatelných bariér působí jako silné stresory (a zdí jako ohrožení pro zdraví a životy diváků) ²⁾.

Anglie je chválena za moderní přístup k represí vůči fotbalovým násilníkům, zároveň ji stíhá kritika za absenci sociální prevence ve vztahu k nim. Na ostatní evropské země je možné uplatnit právě opačné hodnocení - mají kvalitní sociální prevenci, ovšem zastaralé represivní přístupy. I to se ale mění, a tak v roce 1996 doporučila Evropská unie svým členům uplatňovat anglické principy v přístupu k fotbalovému násilí.

Česko z této charakteristiky vybočuje; v represí uplatňujeme zastaralý segregáčnický přístup, ač Evropa už pět let kráčí odlišným směrem. A sociální prevence fotbalového násilí u nás téměř neexistuje.

Cílem kvalitního modelu zvládnání fotbalového násilí není pouze zabránit vzniku a rozvoji násilných akcí v hledištích stadiónů. Cílem je vytvořit takové podmínky a působit v tom směru, aby lidé v hledišti nepociťovali potřebu se agresivně projevit. Za tím účelem moderní model zahrnuje jednak tvrdou a rychlou represí, jednak kvalitní sociální prevenci.

Vychází přitom z pojetí hlediště jako komunity. Diváckou komunitu definuje přítomnost ve stejném čase na stejném místě a sledování stejného cíle. Společným cílem, společnou charakteristikou diváctva jest kopaná, přízeň určitému klubu, chuť shlédnout pěkný mač a užít si příjemný sportovní zážitek.

Pokud tedy vymezíme hlediště jako komunitu, můžeme v přístupu k divákům uplatnit určité principy práce s ní. Za hlavní z nich považujeme integraci "problémových" skupin či jedinců do společenství. Hooligans se (oprávněně) cítí nebo chtějí být na okraji společnosti a tento svůj pocit dávají najevo tím, že se ještě více vyčleňují, aby na sebe upoutali pozornost.

Hooligans ze svých sektorů, kotlů, začali vytlačovat ostatní diváky. V reakci na to byla přijata opatření, která místo aby tomu zabránila, právě snahu o separaci, o vytlačení jiných lidí posílila; hools byli uzavřeni do samostatných sektorů, oddělení ploty a policejními kordóny. Byl jim vymezen prostor, v němž je možné páchat násilí.

Tím, že se dopouštějí násilností, vydobyli si svůj životní prostor. V něm jsou jen oni sami, nikdo jiný se k nim neodvážá, dokonce jim jej střeží policie. Pokud přestanou páchat násilí, přestanou zároveň zajímat policii, přestanou být vymežováni do odděleného sektoru, nedostanou se ani do večerních zpráv a na stránky deníků - přijdou o svůj životní prostor.

Segregace hooligans potvrzuje jejich sociálně nežádoucí způsoby chování (srov. 4)).

Prvním krokem k integraci hools do divácké komunity je odstranění bariér, plotů a zdí ze stadiónů. Přestane společenské potvrzování tendence hooligans k separaci od okolí. Zároveň hools přijdou o své legitimní bojiště; dnes jsou sektory vlajkonosů na každé utkání dokonale připraveny, aby v nich docházelo k vandalismu a násilí. Média několik dní před utkáním vykreslí atmosféru bitevního pole, policisté jasně vymeží ring - zde je vše dovoleno, na očích

společnosti jsou zavřená víčka policejních kordónů. Problém neexistuje, dokud se drží ve vyhrazeném prostoru.

Odstranění bariér skýtá příležitost pro uplatnění přirozené sociální kontroly. Hooligans přestávají být uzavřená smečka, je pro ně těžší skrýt svou tvář před zraky okolí a nepozorovaně se dopouštět výtržností.

Nutným předpokladem odstranění bariér jsou nové právní úpravy, jejich rychlé a důsledné naplňování. V Anglii vniknutí na hrací plochu hodnotí jako trestný čin a velmi rychle trestají²⁾. Celostátně koordinované zákazy vstupu na stadión pro výtržníky se v Německu "ukázaly být v zásadě účinným prostředkem proti násilným činům uvnitř i vně stadiónů."⁸⁾ U potrestaných diváků se projevuje výrazná snaha i přes zákaz utkání shlédnout. Pozitivní změnu chování navozuje možnost podmíněného zrušení zákazu. A pokud se potrestaný divák i přes zákaz dostane do hlediště, snaží se chovat co nejklidněji, aby na sebe neupozornil.

Odpovědnost za pořádek na stadiónech náleží pořadatelské službě. S řádně vybranými, vyškolenými a vybavenými členy, kteří skutečně dohlíží na pořádek v hledišti a umějí si zjednat respekt. Policisty je vhodné volat až tehdy, kdy opravdu dochází k porušení zákona.

Svou roli v modelu zvládnutí fotbalového násilí zastává míra pohodlí, jíž se divákům v hledišti dostane. Nejde zdaleka jen o kvalitní sedátka, ale také o dostatečný počet toalet, stánků s občerstvením. Moderní trendy směřují k budování obchodů, restaurací a obdobných zařízení, jež ze stadiónu učiní místo živé a lákavé po celý týden. Různými způsoby je možné přilákat do hledišť celé rodiny (tedy i matky a děti, nikoli jen otce). Důležitá je úloha hlasatelů, kvalitního přestávkového programu, hráčů, trenérů a vůbec osob spojených s fotbalem.⁹⁾ Významným faktorem ovlivňujícím vznik a vývoj fotbalového násilí je působení médií.

Součástí komplexního modelu zvládnutí fotbalového násilí je také sociální prevence. Stávající přístup volí takové způsoby řešení, jež nezahrnují samotné výtržníky. Přitom *ten, kdo není součástí řešení, je součástí problému*⁵⁾. Činí se mnoho opatření *okolo* problému. Sociální prevence překonává bariéru, která je kolem této skupiny vytvořena a řeší problémy přímo v jejich kořenech. Nástrojem sociální prevence fotbalového násilí je sociální práce s hooligans.

Jednou z forem sociální práce s hooligans je fanprojekt. Jeho základy byly položeny v sedmdesátých letech dvacátého století, kdy se někteří mnichovští pracovníci s mládeží zaměřovali také na příznivce fotbalu. První projekt sociální práce s mládeží zaměřený čistě na fotbalové fanoušky spatřil světlo světa v Brémách roku 1981. K jeho prvním úkolům patřilo vytvoření potřebné komunikace mezi policií a fotbalovými činovníky na straně jedné a fotbalovými příznivci na straně druhé. Dnes působí v Německu třicet jedna projektů sociální práce s fotbalovými fanoušky. Další projekty inspirované německým vzorem existují v Nizozemí, Belgii, Švédsku a mnoha dalších evropských zemích.²⁾

Fanprojekt je měkká forma sociální práce s mládeží. Jeho cílem je preventivně působit proti vzniku násilných akcí spojených s fotbalovými utkáními. Tento obecný cíl je doplněn cíli dílčími: vést hooligans k takovým formám řešení konfliktů, jež v rámci sebeovládání nevyužívají násilí; odbořovat extrémní orientace (předsudky, nenávisť k cizincům, rasismus) a chování napomáhající delikvenci; zvyšovat sebevědomí a sebevědomé chování mladistvých fotbalových příznivců; stabilizovat vrstevnické skupiny; vytvářet atmosféru, kdy se společenské instituce více zabývají otázkami spojenými s mládeží; navázat komunikaci mezi kluby a jejich příznivci.⁶⁾

Cílovou skupinu fanprojektů tvoří mladí fotbaloví fandové se sklonem k násilnému chování. Jsou zde zastoupeni příslušníci nejružnějších sociálních vrstev. Zdaleka sem nepatří pouze muži, počet žen naopak roste.

Carnibella et al. vidí primární funkci fanprojektů v odvracení příznivců fotbalu od výtržnictví, užívání násilí. Fanprojekty tak činí prostřednictvím konkrétních aktivit terénní sociální práce zaměřených na „pomoc adolescentům při hledání jejich osobní identity a na předvedení různých možností zvládnání života. 2)

Löffelholz et al. zdůrazňují komplexní síť aktivit poskytovaných pracovníky fanprojektů: individuální doprovázení, intervence v krizových situacích, poradenství v oblasti vzdělávání či zaměstnání, volnočasové aktivity. 2)

Hlavní metodou sociální práce s fotbalovými hooligans v rámci fanprojektu je streetwork, sociální práce na ulici. Sociální pracovník monitoruje situaci na fanouškovské scéně (kdy a kde se mladí hools scházejí, jak tráví volný čas, jak početné, věkově složené jsou jejich skupiny atd.). Na základě těchto poznatků pak připravuje vhodnou nabídku aktivit a služeb, kterou může mladé fanoušky oslovit a která jim je jinak pro jejich životní styl nedostupná.

Chodí s fanoušky na utkání, absolvuje s nimi cesty na zápasy. Pracuje s klienty přímo v terénu, snaží se ale také vytvořit vazbu na nízkoprahové zařízení, které je součástí fanprojektu. 1)

Fanprojekt svým klientům nabízí zejména: pomoc při zvládnání tíživých životních situací (potíže ve škole, s rodiči, rozhodování o dalším vzdělání, volba a hledání zaměstnání, problémy s policií, uvěznění v důsledku výtržností apod.); volnočasové aktivity (sportovní turnaje, setkávání nezaměstnaných, promítání filmů, různé workshopy). 6)

Fanprojekty se podílí na organizování setkání mladých fanoušků, podporují jejich vlastní zájmy a aktivity (založení fanklubu, organizování výjezdu na utkání, vydávání časopisu - tzv. fanzinu). Zejména v této oblasti je důležitá spolupráce s tím kterým klubem.

Součástí činnosti fanprojektů jsou vzdělávací akce pro fanoušky, ale také pro policii, úřady, masmédiá, a organizování setkání fanoušků se zástupci těchto institucí.

Jinou formou práce s hooligans jsou tzv. resocializační programy. Tato forma sociální práce se zaměřuje na pachatele fotbalového násilí a jejím cílem je zamezit recidivě a zároveň minimalizovat negativní dopady kriminalizace mladistvých.

Nejčastějším trestem pro pachatele výtržností jsou zákazy vstupu na stadión, obvykle jako součást podmíněného odkladu trestu odnětí svobody.

Po dohodě s justicí nebo legislativní úpravě je možné jako polehčující okolnost či důvod ke zrušení zákazu brát účast v resocializačním programu.

Účelem je podpořit pozitivní vlastnosti klientů programu, zejména řešení konfliktů nenásilnou formou, toleranci, odpovědnost za své jednání atd. (Viz. např. *REP* program v Liberci nebo holandská *denní centra*, 7) královéhradecký Triangl.)

Ať už je konkrétní forma sociální práce v modelu zvládnání fotbalového násilí jakákoli, jedno z ní musí být naprosto zřejmé: Ačkoli s některými projevy v chování hooligans nesouhlasíme a jako společensky škodlivé je odmítáme, neodmítáme hooligans jako takové. Jsou to lidé, o které tato společnost stojí, akceptuje je a přijímá je za své plnohodnotné členy.

A proto jim poskytuje možnost své chování změnit.

Milan Šveřepa
Hradec Králové
29. září 2001

1) BEDNÁŘOVÁ, Zdena a PELECH, Lubomír. *Sociální práce na ulici. Streetwork.*

1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 102 s.
ISBN 80-7239-048-1

2) CARNIBELLA, Giovanni et al. 1996. *Football Violence and Hooliganism in Europe*.
http://www.sirc.org/publik/football_violence.html

3) *Fakta o diváckém násilí a nevhodném chování při sportovních utkáních, zejména při fotbalových zápasech v ČR (1998/1999)*. Policejní prezidium ČR, 1999.

4) GABRIEL, M. a SCHNEIDER, Th. *Fan-Projekte 2000. Zum Stand der sozialen Arbeit mit Fussball-Fans*. Frankfurt/Main: KOS, 1999. 41 s.
ISBN 3-89-152-587-7

5) HARTL, Pavel. *Komunita občanská a komunita terapeutická*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 221 s.
ISBN 80-85850-45-1

6) LÖFFELHOLZ, M. et al. *Sociale Arbeit mit Fussballfans – Duetschlands Fanprojekte im Portrait*. Frankfurt/Main: KOS Fan-Projekte bei der Duetschen Sportjugend, 1994.

7) MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 336 s.
ISBN 80-7178-226-2

8) *Národní koncepce sportu a bezpečnosti. Výsledková zpráva pracovní skupiny, Düsseldorf 1992*. MV ČR, 1999.

9) SLEPIČKA, Pavel. *Sportovní diváctví*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1990. 209 s.
ISBN 80-7033-012-0

10) WILLIAMS, John. 1997. *Football and Football Hooliganism*.
<http://www.le.ac.uk/snccfr/research/fsheets/fofs1.html>